Recensie

▸ **The making of our bodies, ourselves**
How feminism travels across borders
Kathy Davis

Durham and London: Duke University Press, 2007.
277 pagina's, 19.99 €,
ISBN: 978-0-8223-4045-4 (9)

Dit boek is een boek over een boek, de feministische klassieker *Our Bodies, Ourselves* (OBOS), en over de reis van dit boek over de wereld. De oorsprong van OBOS ligt in de Verenigde Staten van eind jaren zestig toen de gevestigde orde van alle kanten bestookt werd. Vrouwen begonnen zich te verzetten tegen de macht van de geneeskunde over hun lichaam en leven, en gingen meer zeggenschap over dat lichaam en leven opeisen. Een groep vrouwen, die zich later verenigden in de *Boston Women's Health Book Collective* (BWHBC), zette de door hen gezamenlijk ontwikkelende ervaringsdeskundigheid met betrekking tot voor vrouwen belangrijke belichaamde ervaringen (seksualiteit, abortus, zwangerschap en bevalling) op schrift, en bracht op basis daarvan in 1970 de eerste editie van OBOS uit. Sinds de eerste commerciele druk in 1973 is het boek zes keer substantieel up-to-date gemaakt en zijn meer dan vier miljoen exemplaren verkocht. De laatste editie verscheen in 2005. Intussen werd het boek internationaal een feministische bestseller.

Wat voor Davis begon als een geschiedenis van een van de meest populaire en succesvolle projecten van het feminisme in de Verenigde Staten, ging over in een transcultureel onderzoek naar de wijze waarop OBOS reisde en de implicaties van dat reizen voor het denken over feministische kennis en gezondheidspolitiek in een globaliserende wereld. Dit onderzoek vroeg van de auteur excursies in velden – cross-culturele vertaling, feministisch activisme in Latijns-Amerika en postsocialistisch Europa, en postkoloniale theorie – die relatief nieuw voor haar waren. Het boek is intussen onderscheiden met de *Distinguished Book Award 2008* van de *Sex and Gender Section* van de *American Sociological Association* (ASA), met de pendanten daarvan van de *American Anthropological Association* en van de *Historical Association*.

Hoofdstuk 1 geeft een verklaring van het feit dat een boek over vrouwengezondheid geschreven door leken voor leken zo succesvol was. Hoofdstuk 2 beschrijft hoe het boek de wereld veroverde, hoe lokale vrouwengroepen het boek bewerkten en aanpasten aan de specifieke behoeften en de prioriteiten van vrouwen in de betreffende landen, en hoe OBOS' reis over de wereld zijn weerslag had op de verdere ontwikkeling van OBOS in de Verenigde Staten. Al reizend droeg OBOS bij aan een 'decentrering' van het westers feminisme. Veelzeggend in dit verband zijn de zeer verschillende afbeeldingen die verschenen op de voorkaft van de diverse uitgaven. Wat is de geschiedenis die schuil gaat achter de uiteindelijke keuze voor de compositie van de verschillende voorkaften, en ook voor de toegepaste decentrering in de verschillende

boeken? In hoofdstuk 6 krijgen wij alleen een vrij gedetailleerd antwoord op deze vraag voor wat betreft de Spaanstalige uitgave (bedoeld voor Latijns-Amerikaanse lezers) en de Bulgaarse uitgave. Davis' analyse prikkelt de nieuwsgierigheid naar een kijkje achter de voorkaften van de andere 23 boeken. Voor die analyse is kennis nodig van de ontwikkeling die de OBOS in de Verenigde Staten doormaakte. Deze komt in deel III van het boek, dat als titel 'feministische kennispolitiek' heeft, aan de orde.

In hoofdstuk 3 exploreert Davis met behulp van de orale-geschiedenismethode de collectieve geschiedenis van de BWHBC en de ambivalenties van de mythevorming daarvan. Vervolgens beargumenteert zij het belang van het overbruggen van de kloof die zich ontwikkeld heeft tussen de huidige vooraanstaande feministische lichaamstheorieën (zoals die van Haraway, Bordo, Butler, Grosz en Gatens) en feministisch gezondheidsactivisme (hoofdstuk 4). Zij analyseert in dit verband OBOS als een epistemologisch project. De boodschap is dat de 'high altitude' postmoderne lichaamstheoretici moeten afdalen en een meer 'grounded' theoretische analyse moeten maken van de belichaamde ervaringen en praktijken van vrouwen in de concrete contexten van hun alledaagse leven. Daarbij moet acht geslagen worden op de sociaal-cultureel soms zeer verschillende contexten waarin 'lokale biologieën (een term die ik aan de medische antropologie ontleen) ingebed zijn. Feministische lichaamstheoretici en gezondheidsactivisten zouden gezamenlijk een effectievere kritiek op de geneeskunde en culturele vertogen over vrouwenlichamen kunnen ontwikkelen, evenals een reflexievere en potentieel subversievere feministische gezondheidspolitiek. Daar was het de BWHBC uiteindelijk om te doen, en daar gaat het ook om bij vrouwen elders op de wereld die OBOS in hun hart sloten.

In hoofdstuk 5 wordt onderzocht hoe OBOS' epistemologische project gestalte krijgt op het discursieve niveau van de tekst. OBOS creëert, volgens Davis, feministische subjecten die bereid zijn bij te dragen aan een kritische, collectieve, feministische gezondheidspolitiek. De samenstellers van de OBOS in de Verenigde Staten bereiken dat onder meer door de vele reacties van lezers te verwerken in nieuwe uitgaven van de tekst. Hoofdstuk 5 is geheel op de Verenigde Staten gericht. Pas in hoofdstuk 6 komt de auteur terug op de vraag hoe de in de Verenigde Staten door OBOS ontwikkelde kennispolitiek kon gaan reizen. Zij analyseert, zoals ik al opmerkte, twee van de meer dan 30 lokale toeëigeningen van OBOS vanuit kritisch feministische en postkoloniale vertaaltheorie, en geeft daarbij antwoord op de vraag hoe het specifieke kennispolitieke kenmerk van OBOS – een oppositionele tekst die politieke *empowerment* bewerkstelligt – in verschillende sociale, culturele en geopolitieke omstandigheden behouden kon blijven. Beide casussen illustreren hoe vrouwen vanuit heel verschillende, specifieke belichaamde locaties OBOS tegendraads lazen, zich de tekst toe-eigenden en aan de lokale context aanpasten.

De Spaanstalige editie incorporeerde Paolo Freire's bevrijdingspedagogiek van participerend onderwijs in de bewustzijn-verhogende benadering van de Amerikaanse editie. Er was aandacht voor religie, spiritualiteit en traditionele genezing en voor het diverse en wijdverspreide activisme van vrouwen in Latijns-Amerika. De producenten van de Bulgaarse editie pasten de strategie van de 'brede vertaling' ('thick translation') toe teneinde de Noord-Amerikaanse tekst te contextualiseren en toegankelijk te maken voor een Bulgaars lezerspubliek. Een van de vertaalproblemen was dat de Bulgaarse taal structureel vijandig bleek te zijn ten aanzien van gender. Dat leidde tot de invoering van het begrip *socio-sex*

voor het begrip gender. Het titelbegrip 'Our Bodies' zou in het post-socialistische Bulgarije een te collectivistische connotatie hebben. Teneinde individualiteit en diversiteit te benadrukken, werd de titel voor de Bulgaarse uitgave 'Our body, Ourselves'. De uitdaging werd de Bulgaarse lezer te verleiden de boodschap van de noodzakelijke collectieve actie te accepteren, maar deze zo te brengen dat rekening gehouden werd met de potentieel allergische reactie op de ermee verbonden ideologie. Het 'wij' van de oorspronkelijke tekst werd niet geschrapt, maar opgebroken in kleinere 'wij's'.

Davis beargumenteert dat in beide door haar geanalyseerde vertalingen het oppositionele karakter van de Engelstalige OBOS behouden gebleven is, dat wil zeggen dat beide boeken in staat blijken te zijn agency en kritisch en politiek geëngageerde subjectiviteit onder hun lezers te bewerkstelligen. Het interessante is, zo merkt Davis op, dat de Latina vertalers de politieke ideologie van de Engelse tekst vanwege haar 'individualisme' afwezen ten gunste van een meer collectief perspectief, en dat de Bulgaarde vertalers datzelfde individualisme omarmden en wat zij als 'collectivisme' in de oorspronkelijke tekst zien, verwierpen.

De antropologie heeft bewezen dat het vaak grote onbegrip tussen 'ons' en 'hen' overkomen kan worden door uit te gaan van lichaamsprocessen van geboorte en dood die een bruggehoofd in de vertaling tussen culturen blijken te kunnen zijn. Het focus van OBOS voor precies deze processen lijkt het succes van zijn wereldreis te verklaren. Davis sluit haar boek over die reis af met een concluderend hoofdstuk over transnationale kennisproductie en feministische lichaamspolitiek. Zij spreekt als laatste haar waardering uit voor het sprankje hoop dat het door haar geanalyseerde feministische project biedt op wat ooit een betere wereld zou kunnen worden.

Terwijl OBOS vooral een boek is van leken voor leken, is Davis' boek meer een boek voor een academisch geschoold lezerspubliek. Vrouwen voor wie de wereld nog erg slecht is zouden er bij gebaat zijn als beleidsmakers het boek zouden lezen, vooral beleidsmakers werkzaam op het terrein van vrouwengezondheid en *global health*. Reizen kan fungeren als ruitenwisser. Kennisname van OBOS's wereldreis zou beleidsmakers kunnen stimuleren wereldwijd vrouwengroepen te ondersteunen in het maken van meer OBOSsen en deze ter beschikking te stellen aan vrouwen die een OBOS in hun strijd om te overleven het meeste nodig hebben.

Als eerste verdient Davis alle lof voor haar initiatief om de geschiedenis van de OBOS in de Verenigde Staten te schrijven en voor de creativiteit waarmee zij haar onderzoeksproject geleidelijk, op basis van haar empirische bevindingen, bijstuurde. De problematiek van haar boek werd al doende omvangrijker en complexer en vroeg om een meer interdisciplinaire benadering dan ze oorspronkelijk voor ogen had. Ook die uitdaging ging Davis met succes aan. Een derde reden voor lof is Davis' goed onderbouwde en overtuigende pleidooi voor een betere aansluiting tussen feministische op het lichaam gerichte theorievorming en de praktijk van de vrouwengezondheidszorg. Meer empirisch diepte-onderzoek rondom de introductie en ontvangst van OBOS in de vele landen die niet in dit onderzoek betrokken zijn is nodig en dat kan een stimulans zijn voor op de lokale situatie toegesneden gezondheidsinterventies ten behoeve van vrouwen. Ik hoop ook dat Davis' boek net zo veel gaat reizen als het boek waar zij over schrijft en velen zal inspireren tot (feministische) theorievorming in de lijn die zij uitzet.

Annemiek Richters